

Tokat-Zile Ova Tarım İşletmelerinde Sosyo-Ekonomik Yapı ve Gelir Dağılımı

H. Bahadır ARSLANKURT¹ Yaşar AKÇAY²

¹⁾ Köy Hizmetleri Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Tokat

²⁾ GOÜ. Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Taşlıçiftlik Kampüsü, Tokat

Özet: Bu çalışmada, Tokat ili Zile ilçesi ova tarım işletmelerinin sosyo-ekonomik yapısı, arazi ve gelir dağılımları ortaya konulmuştur. Araştırmada kullanılan veriler, Zile ovasını temsil niteliğine sahip 14 köyden Neyman örnekleme yöntemi ile belirlenen 90 adet tarım işletmesinden sağlanmıştır. Üretim dalları itibarıyla yapılan analizlerde brüt marj analiz tekniği kullanılmıştır. Ayrıca, işletmeler bir bütün olarak ele alınarak yıllık faaliyet sonuçları incelenmiştir. Gelir dağılımına ait hesaplamalarda Gini oranı ve Lorenz eğrisinden yararlanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre bölgede işletmeler ortalaması itibarıyla; toplam brüt marjın %82,41'i tarla ürünlerinden, %17,29'u hayvansal ürünlerden, %0,30'u ise bağıcılıktan oluştuğu tespit edilmiştir. Araştırma bölgesinde incelenen işletmelerde, işletmeler geneli itibarıyla ortalama tarımsal gelir 2 140 834 200 TL (5 843,25 \$) olarak tesbit edilmiştir. Bu gelirin dağılımını gösteren Gini Oranı 0,5002'dir. Toplam aile geliri 2 254 656 400 TL (6 153,92 \$) olup Gini Oranı 0,4714'dir. Kişi başına düşen aile geliri 324 670 500 TL (886,16 \$) olup Gini Oranı ise 0,4511 olarak bulunmuştur. Araştırma bölgesindeki işletmelerin ortalama mülk arazi genişliği 68,42 dekar ve Gini Oranı 0,3646; işletme arazisi genişliği 79,41 ve Gini Oranı ise 0,3677 olarak saptanmıştır. Bulunan bu değerler işletmelerde gelirin dengeli dağılmadığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyo-Ekonomik Yapı, Gelir Dağılımı, Gini Oranı, Zile

Socio-Economic Structure and Income Distribution In The Plain Farms In Zile District Of Tokat Province

Abstract: In this study, socio-economic structure, income and land distribution in the plain farms in Zile district of Tokat province were determined. The data used in the study obtained from the 14 villages representing of the Zile plain got by survey from 90 farms determined by the proportionate stratified random sampling method. Gross-Margin Analysis Method has been used for agricultural production branches. Also, agricultural farms have been dealt with a whole and yearly occupation results were investigated. "Gini Ratio" and "Lorenz Curve" were used in the calculation of the income distribution. According to study results, for average of agricultural farms in the region was created by land products %82,41, dairy products %17,29 and viniculture %0,30. Income distribution of the farms was detailed by agricultural income, total family income and per capita family income. In consequence of these criterion, it was determined that per capita agricultural average income was 2 140 834 200 TL(5 843,25 \$), total family income was 2 254 656 400 TL (6 153,92 \$) and average per capita family income was 324 670 500 TL(886,16 \$). Gini ratio of the agricultural income, total family income and per capital family income was found 0,5002, 0,4714 and 0,4511, respectively. In the region, the size of average own land is 68,42 decars and the size of average farm land is 79,41 decars. Gini-ratio of the dispersion of own land and farm land were 0,3646 and 0,3677, respectively. Our study result show that income distribution in agricultural farms aren't balanced

Key Words: Sosyo-Economic Structure, Income Distribution, Gini Ratio, Zile

1. Giriş

Gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de ekonomik ve sosyal kalkınma sürecinde ortaya çıkan yapısal değişim, tarım kesiminin ekonomideki payının oransal olarak azaldığını göstermektedir. Sabit fiyatlarla 1963'de gayri safi milli hasıla içerisinde tarım kesiminin payı %33 iken, 1999'da bu pay %13,5'e düşmüştür (Anonim, 2000). 1965'de toplam nüfusun %65,58'i kırsal nüfustan oluşurken, 1997'de bu oran %34,97'ye inmiştir (Anonim, 2000). 1995'de 12 ve daha yukarı yaştaki nüfusun %47,42'si tarım kesiminde istihdam edilirken, bu pay 1998'de %43,42'lere düşmüştür (Anonim, 2000). 1991'de toplam ihracatın % 19,41'ini tarım kesimi oluştururken, bu oran 1998'de %10,1'lere kadar düşmüştür (Anonim, 2000). Ancak ekonomik göstergelere bakılarak tarım kesiminin ekonomi içindeki önemini azaldığı yargısına varmak güçtür. Ekonominin bir bütün olduğu ve gelişme sürecinde sektörleri birbirini alternatif olarak görmek yerine, birbirini tamamlayan ve destekleyen unsurlar olarak değerlendirmenin daha doğru olacağı söylenebilir. İnsanların besin gereksinimlerini sağlamak, sanayi sektörüne hammadde üretmek, toplumun sağlığını ve ruhsal dengesini temin etmek ve tarım dışı sektörlere işgücü katkısında bulunmak gibi işlevleri olan tarım sektörü, ekonomi içindeki önemini günümüzde de sürdürmektedir.

Türkiye'de tarım sektörü temel ve yapısal olarak bir çok sorunla karşı karşıyadır. Ekonomik nitelikleri yanında sosyal bir kurum olarak kabul edilebilen tarım işletmelerinin yapısal özelliklerinin bilinmesi, makro planların ve tarım politikası hedeflerinin doğru olarak saptanmasında çok önemli ve gereklidir. Tarım sektöründeki mevcut sorunların çözülmesinde ortaya atılan politikaların başarılı olabilmesi için sektörü oluşturan tarım işletmelerinin sosyo-ekonomik özelliklerinin ve gelir dağılımının iyi bilinmesi gerekmektedir (Akçay ve Akay, 1999).

Tarımın kendine has özellikleri nedeniyle gelir düzeyi ve dağılımı diğer sektörlerden büyük farklılıklar göstermektedir. Ülkemiz ekonomisinde de büyük bir yer tutan tarım sektöründeki gelir düzeyi ve dağılımının ortaya konması mevcut sorunların çözümü için gerekli önlemlerin alınmasında büyük kolaylıklar sağlayacaktır. Tarımda işletme başına ve kişi başına düşen gelir düzeyinin ve bunun dağılımının bilinmesi gelecekte bu sektör ile ilgili çeşitli politikaların oluşturulmasında yararlı olabilecek bir unsurdur (Turgut, 1991).

Bu yaklaşım ışığında farklı bölgeler ve farklı işletme tipleri için elde edilen bulgular, makro düzeyde oluşturulacak tarım politikalarına yol gösterebileceği gibi konuya ilişkin daha realist ve rasyonel kararların alınmasında temel teşkil edebilir.

Bu bağlamda yukarıda yazılanlar ışığı altında tarımsal potansiyeli oldukça yüksek Zile ova köyleri araştırma bölgesi olarak seçilmiştir. Araştırma bölgesinde daha önce böyle bir çalışmanın yapılmamasından dolayı, bölgenin bir orijinallik arz ettiği ve çalışmada kullanılacak verilerin birincil nitelikli oluşunun araştırmanın önemini artırdığı ifade edilebilir.

Tokat-Zile ova tarım işletmelerinde sosyo-ekonomik yapı ve gelir dağılımının saptandığı bu araştırmanın amacı;

- Araştırma bölgesinde incelenen tarım işletmelerin sosyo-ekonomik yapısının saptanması, bu bağlamda işletmelerin yapısal özellikleri olan nüfus, işgücü ve öğrenim durumu, sermaye bileşimi, arazi kullanım durumu, bitkisel ve hayvansal üretim durumu ortaya koymak,
- İşletmelerin yıllık faaliyet sonuçları hesap edilerek, bu aşamada brüt hasıla, işletme giderleri, gerçek giderler, net hasıla, tarımsal gelir ve toplam aile gelirlerini hesaplamak,
- İşletmelerin arazi ve gelir dağılımlarının saptanmak olarak özetlenebilir.

2. Materyal ve Metod

Bu çalışmanın popülasyonunu Zile ilçesindeki 45 köyden, yaklaşık olarak %30'na tekabül eden 14 köyde faaliyet gösteren 790 tarım işletmesi oluşturmuştur. Bu

popülasyondan, örnek hacmi, Neyman Örneklem Yöntemi ile 90 tarım işletmesi hesaplanmıştır. Örneğe çıkan tarım işletmelerinde anket yoluyla sağlanan bilgiler ise, araştırmada analiz edilen esas materyali oluşturmuştur. Popülasyonu oluşturan işletmelerin tabakalara göre dağılımı ve her tabakadan örneğe seçilen işletme sayısı Tablo 2.1'de sunulmuştur. Anket uygulaması Aralık 1999-Ocak 2000 ayları arasında bizzat araştırmacı tarafından yapılmıştır.

Örnek hacminin belirlenmesinde %95 güven sınırı ve %5 hata payı içerisinde çalışılmıştır.

Neyman Yöntemine ait formül aşağıda verilmiştir (Çiçek ve Erkan, 1996).

$$n = \frac{(\sum (Nh*Sh))^2}{N^2 * D^2 + \sum (Nh(S^2))}, D = \frac{d}{z}$$

Formülde;

n = Örnek hacmi,

Nh = h'inci tabakadaki birim sayısı (frekans),

Sh = h'inci tabakanın standart sapması,

N = Toplam birim sayısı,

D = d/z, d = Ortalamadan belirli bir oranda (%5, %10 gibi) veya mutlak bir değer büyüklüğünde (5 da, 10 da, 3 hayvan vb. gibi) sapmayı, z = z-dağılım tablosunda belirli bir güven sınırına (%90, %95, %99 gibi) ait değeri ifade eder.

Tablo 2.1 Popülasyonu Oluşturan İşletmelerin Tabakalara Göre Dağılımı ve Her Tabakadan Örneğe Seçilen İşletme Sayısı

Tabaka No	Tabaka Genişliği (da)	Toplam Arazi (da)	Tab.İşl. Sayısı (da)	Standart Sapma (Sh)	Nh*Sh	Nh*(Sh) ²	CV = s/x*100	Ank.Say (Adet)
I	1-50	33,80465	430	12,69249	5457,77	69272,69	37,54658	38
II	51-100	76,14068	263	14,05249	3695,805	51935,27	18,45596	26
III	100<	150,8866	97	38,27801	3712,967	142125	25,36873	26
Genel		62,27468	790	42,45716	12866,54	263332,9	68,17723	90

İncelenen işletmelerin sosyo-ekonomik durumlarının tespitinde, öncelikle nüfus, işgücü, öğrenim durumu ve ekonomik yapıları ortaya koyulmaya çalışılmıştır. İşletmelerde nüfus; yaş gruplarına, cinsiyet ve öğrenim durumlarına göre incelenmiştir.

Aile işgücü potansiyelinin belirlenmesinde, erkek işgücü birimi (EİB) dikkate alınmıştır (Açıl, F., 1956).

İşletmelerin sermaye yapılarının ortaya konulmasında sermaye fonksiyonlarına göre incelenmiştir.

İşletmelerin yıllık faaliyet sonuçlarına ilişkin analizler, iki aşamada gerçekleştirir. Birinci aşamada üretim dalları düzeyinde analizler, ikinci aşamada ise işletme bir bütün olarak ele alınarak faaliyet sonuçları ortaya konulan analizlerdir.

Üretim dalları düzeyinde yapılan analizlerde Brüt-Marj yöntemi kullanılmıştır. Brüt-Marj analizinde her bir üretim dalı bağımsız olarak ele alınmıştır. Üretim dalları itibarıyla Brüt-Marjların hesaplanabilmesi için, her bir üretim dalına ait brüt üretim değerleri ve değişken masraflar tespit edilmiştir.

İncelenen işletmelerde daha sonra bir bütün olarak yıllık faaliyet sonuçları belirtilmiş ve üretim dönemine ait faaliyet sonuçları olarak; Brüt Hasıla (GSH), İşletme Masrafları ve Gerçek Masraflar, Net Hasıla (Saf

Hasıla), Tarımsal Gelir (Net Çiftlik Geliri), Toplam Aile Geliri hesaplanarak yorumlanmıştır.

İşletmelerin bir üretim döneminde tüm gelirlerinin toplamını kapsayan aile gelirlerine ve bunun kişi başına düşen miktarlarına göre dağılımını grafiksel olarak gösteren Lorenz eğrileri çizilerek, Gini oranları hesaplanmış ve böylece araştırma bölgesindeki tarım işletmelerinin gelir dağılımları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Lorenz eğrisi, dağılımı geometrik bakımdan grafiksel olarak gösteren bir fonksiyondur. Burada, dikey eksenelde gelir, yatay eksenelde de nüfus yüzdeleri gösterilerek bir kare elde edilir. Orijinden çizilen 45° lik doğruya, mutlak eşitlik doğrusu denilir. Bu doğru farazi olup, gelir dağılımının mutlak eşitlik sağlayacak şekilde gerçekleştiğini göstermektedir. Mutlak eşitlik doğrusu ile Lorenz eğrisi arasında kalan alan gelir dağılımının ne kadar dengeli olduğunu açıklamaktadır. Şayet 45° lik doğru ile eğri arasında kalan alan ne kadar geniş ise (yani Lorenz eğrisi yatay eksenine ne kadar yakın ise) dağılım o kadar dengesiz, buna karşın Lorenz eğrisi ile mutlak eşitlik doğrusu ne kadar birbirine yakın ise dağılımın o kadar dengeli olduğu anlaşılmaktadır. Lorenz eğrisi ile 45° lik doğrunun çakışması halinde ise gelir dağılımında tam bir eşitlikten söz edilebilir (Esengün, 1998).

Bu araştırmada arazi ve gelir dağılımına ait Lorenz eğrilerinin oluşturulmasında izlenen yöntemi şöyle özetleyebiliriz;

a- Mülk Arazisi ve İşletme Arazisi Dağılımı: Mülk ve işletme arazisi dağılımının oluşturulmasında ilk olarak işletmelerin mülk ve işletme arazileri küçükten büyüğe doğru sıralanmış, sonra bu arazi genişlikleri gruplandırılıp, ilgili gruba giren işletme sayıları frekans olarak dikkate alınmıştır. Daha sonra işletme sayılarının (frekanslarının) ve toplam mülk ve işletme arazi genişlikleri ayrı ayrı kümülatif toplamları alınmış, her bir grubun kümülatif değerleri toplam değere oranlanarak yüzde dağılım elde edilmiştir. Sonuçta mülk ve işletme arazisine ait değerler dikey eksene, işletme sayılarına ait yüzde değerlerde yatay eksene yerleştirilmiş ve birbirine karşılık gelen noktaların birleştirilmesiyle Lorenz eğrisi elde edilmiştir.

b- Gelir Dağılımı: İşletmelerin gelir dağılımının belirlenmesinde yukarıda mülk ve işletme arazisi dağılımında açıklanan yöntem kullanılmıştır. Buradaki tek farklılık arazi genişlikleri yerine tarımsal gelirin ve kişi başına düşen toplam aile gelirinin kullanılması olmuştur (Akçay ve Ark., 1999).

Dağılımı matematiksel olarak ifade eden Gini oranının hesabında aşağıdaki formüller kullanılmıştır (Esengün, 1998).

$$G = 1 - \sum_{i=1}^n (N_i - N_{i-1}) (A_i + A_{i-1}) \quad \text{I Nolu Formül}$$

$$\sum_{i=1}^n (S_i + S_{i-1} - 1) X_i Y_i$$

$$G = \frac{\sum_{i=1}^n Y_i - 1}{\sum_{i=1}^n Y_i X_i} - 1 \quad \text{II Nolu Formül}$$

Formülde;

G = Gini Oranını,

$A_{(i)}$ = Arazi genişliği yada gelirin kümülatif toplamının, toplam arazi genişliği yada toplam gelir içindeki oranını (Her bir sınıf için).

N_i = İşletme sayılarının kümülatif toplamının, toplam işletme sayısı içindeki oranını (Her bir sınıf için),

n = Oluşturulan sınıf sayısını,

X_i = i sınıfındaki gelir yada arazi büyüklüğü toplamı,

Y_i = İşletme sayılarına ait frekans değerleri,

S_i = İşletme sayılarına ait frekans değerlerinin kümülatif toplamlarını ifade eder.

3. Bulgular

İncelenen işletmelerde aile başına düşen ortalama nüfus, işletmeler ortalaması itibarıyla 6,944 kişidir. Toplam nüfusun %52,16'sını erkek, %47,84'ünü kadın nüfusu oluşturmaktadır. Erkeklerde okur-yazarlık oranı %95,21, kadınlarda %81,35 olarak bulunmuştur. İşgücünün asıl kaynağını oluşturan genç nüfus (15-49 yaş grubu) tüm işletmeler ortalamasında %53,60 oranıyla en büyük paya sahip gruptur. İşletmeler ortalaması itibarıyla toplam aile işgücünün %35,55'i işletmede kullanılmakta, %3,15'i işletme dışında ve % 61,30'u atıl vaziyette bulunmaktadır.

İşletmelerde arazi varlığı tasarruf şekli bakımından incelendiğinde, işletmeler ortalaması itibarıyla

79,41 dekar olan işletme arazisinin %86,16'sı (68,42 da) mülk arazi, %1,32'si (1,04 da) kiraya tutulan arazi, %12,52'si (9,94 da) ortağa tutulan araziden oluşmaktadır. Arazinin parçalılık durumu incelendiğinde, işletmelerin ortalama olarak 6,98 parselden ve her parselinde ortalama 11,377 dekar araziden oluştuğu görülmektedir. Arazi neveleri bakımından işletmeler geneline bakıldığında toplam işletme arazisinin %28,82'si sulanan, %66,69'u ekili kuru tarım arazileri, %4,49'u nadasa bırakılmış araziler olarak saptanmıştır.

İncelenen işletmelerde bitkisel ve hayvansal ürünlerin kullanılış şekli ise, işletmeler genelinde, bu ürünlerin %6,03'ü ailede tüketilmekte, %74,27'si piyasaya sunulmakta, %6,33'ü işletmede kullanılmakta, %10,48'i ortakçı payı olarak ve %2,89'u tohum olarak ayrılmaktadır. Bu durum yöredeki işletmelerin pazara dönük bir yapı sergilediğinin bir işareti olarak kabul edilebilir.

3.1 Üretim Dallarını İtibariyle Faaliyet Sonuçları

İncelenen işletmelerde brüt üretim değeri; 1.grup işletmeler için 1 398 381 800 TL, 2.grup işletmeler için 3 301 906 800 TL, 3.grup işletmeler için 6 568 001 500 TL ve işletmeler ortalamasında 3 441 734 700 TL olarak gerçekleşmiştir. Tüm işletmeler ortalamasında, toplam brüt üretim değerinin %81,37'ini tarla bitkileri brüt üretim değeri, %0,55'ini ağaçlık brüt üretim değeri, %0,45'ini bağ-bahçe brüt üretim değeri, %17,63'ünü ise hayvancılık brüt üretim değeri oluşturmaktadır. Yine işletmeler ortalaması itibarıyla ekiliş alanına ve işletme arazisine düşen brüt üretim değerleri 45 381 500 TL/da ve 43 341 500 TL/da olarak gerçekleşmiştir.

İncelenen işletmelerde toplam değişken masraflar; 1.grup işletmeler için 359 188 900 TL, 2.grup işletmeler için 742 328 000 TL, 3.grup işletmeler için 1 737 359 300 TL ve işletmeler ortalamasında 868 011 500 TL olarak gerçekleşmiştir. Tüm işletmeler ortalamasında, toplam değişken masrafların %80,69'unu tarla, %0,19'ünü bağcılık, %19,12'sini hayvancılık üretim dalı değişken masrafları oluşturmaktadır. Yine işletmeler ortalaması itibarıyla ekiliş alanına ve işletme arazisine düşen değişken masraf değerleri 11 445 300 TL/da ve 10 930 800 TL/da olarak bulunmuştur.

İncelenen işletmelerde toplam brüt marjlar; 1.grup işletmeler için 1 030 513 900 TL, 2.grup işletmeler için 2 530 721 200 TL, 3.grup işletmeler için 4 784 563 800 TL ve işletmeler ortalamasında 2 548 410 400 TL olarak gerçekleşmiştir. Tüm işletmeler ortalamasında, toplam brüt marjın %82,41'ini tarla, %0,30'unu bağcılık, %17,29'unu hayvancılık üretim dalı brüt marjları oluşturmaktadır. Yine işletmeler ortalaması itibarıyla ekiliş alanına ve işletme arazisine düşen brüt marj değerleri 33 602 500 TL/da ve 32 091 800 TL/da olarak hesaplanmıştır.

3.2 İşletmelerin Bir Bütün Olarak Yıllık Faaliyet Sonuçları

İncelenen işletmelerde brüt hasıla; 1.grup işletmeler için 1 886 758 100 TL, 2.grup işletmeler için 4 358 285 500 TL, 3.grup işletmeler için 6 806 193 900 TL ve işletmeler ortalamasında 4 021 925 300 TL olarak gerçekleşmiştir. Tüm işletmeler ortalamasında, toplam brüt hasılanın %57,85'ini bitkisel ve hayvansal ürünlerin satış bedeli, %35,74'ünü envanter kıymet artışları,

%4,70'ini ailede tüketilen çiftlik ürünleri, %0,97'sini ikametgah kira bedeli, %0,74'ünü hizmet gelirleri oluşturmaktadır. Brüt hasılanın aktif sermayeye oranı %13,55 ile %16,79 arasında değişmekte, işletmeler ortalamasında bu oran %14,33 olarak gerçekleşmiştir.

İncelenen işletmelerde işletme masrafları; 1.grup işletmeler için 1 688 370 200 TL, 2.grup işletmeler için 2 763 834 900 TL, 3.grup işletmeler için 4 670 951 300 TL ve işletmeler ortalaması ise 2 860 694 500 TL olarak gerçekleşmiştir. İşletmeler genelinde işletme masrafları içerisindeki ilk sırayı %47,15 ile işçilik masrafları almakta, bunu %31,48 ile materyal masrafları, %13,31 ile amortismanlar takip etmekte, geriye kalan %8,06'lık oranı da diğer unsurları oluşturmaktadır. İşletme masraflarını oluşturan unsurların işletmeler geneli itibariyle işletme arazisi dekarına düşen miktarları, 36 024 300 TL ve aktif sermayeye oranı %10,20 olarak bulunmuştur.

İncelenen işletmelerde gerçek masraflar; 1.grup işletmeler için 847 878 700 TL, 2.grup işletmeler için 1 818 368 400 TL, 3.grup işletmeler için 3 453 893 400 TL ve işletmeler ortalaması ise 1 881 091 100 TL olarak gerçekleşmiştir. İncelenen işletmelerde işletmeler geneli için hesaplanan gerçek masraflar içinde, aile işgücünden arındırılmış işletme masrafları birinci sırayı(%87,90) almaktadır. Bunu sırasıyla ödenen borç faizleri (%11,71) ve arazi kirası (%0,39) takip etmektedir. Gerçek masrafların aktif sermayeye oranı ise, tüm işletme büyüklük grupları arasında %5,97 ile %7,55 arasında değişmekte olup bu oran işletmeler geneli için %6,70 olarak saptanmıştır.

İncelenen işletmelerde net hasıla işletmeler ortalamasında 1 161 230 800 TL, işletme arazisi dekarına 14 623 200 TL, net hasılanın aktive oranı ise %4.14 olarak gerçekleşmiştir.

Araştırma bölgesinde incelenen işletmelerde, işletmeler ortalaması itibariyle, tarımsal gelir,

2 140 834 200 TL (5 843,25 \$) olarak saptanmıştır. İşletme arazisi dekarına düşen tarımsal gelir 26 959 200 TL, tarımsal gelirin öz sermayeye oranı %8,04, aktive oranı %7,63 olarak hesaplanmıştır.

İncelenen işletmelerde, işletmeler geneli itibariyle toplam aile geliri 2 254 656 400 TL (6 153,92 \$), kişi başına düşen aile geliri 324 670 500 TL (886,16 \$) olarak bulunmuştur. Toplam aile gelirinin %94,95'i tarımsal gelirden, %5,05'i ise tarım dışı gelirlerden oluşmaktadır.

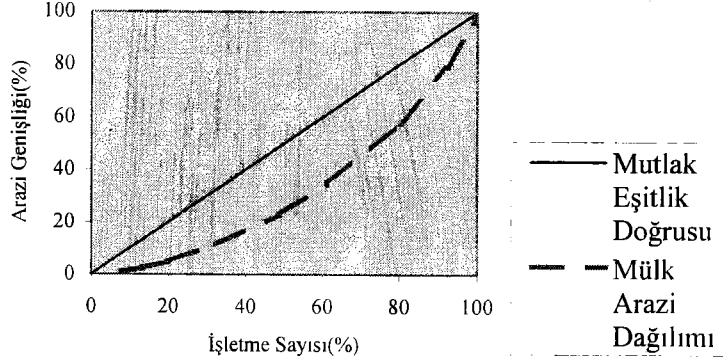
3.3 İncelenen İşletmelerde Arazi ve Gelir Dağılımı

3.3.1 İncelenen İşletmelerde Arazi Dağılımı

Araştırma bölgesindeki işletmelerin %48,89'u mülk arazilerin %23,04'üne sahip olduğu geriye kalan %51,11'i ise mülk arazilerin %76,96'sına sahip olduğu saptanmıştır. Gini Oranı 0,3646 olarak bulunmuştur. Elde edilen bu sonucu, farklı zamanlarda diğer bölgelerde yapılmış çalışmalar da bulunan Gini Oranları ile karşılaştıracak olursak; 1991 yılında Ankara İli Elmadağ İlçesi Tarım İşletmeleri için 0,3181 (Turgut, 1991), 1994 yılında Kırşehir İli Merkez Tarım İşletmeleri için 0,3892 (Polat, 1994), 1998 yılında Tokat İli Artova İlçesi Tarım İşletmelerine ait, mülk arazi Gini Oranı 0,3826 (Esengün, 1998) ve 1999 yılında Tokat İli Erbaa İlçesi Ova Tarım İşletmelerinde yapılan bir çalışmada ise Gini Oranı 0,4577 (Akçay ve Ark., 1999) olarak bulunmuştur. Bu sonuçlar, incelenen bölgede mülk arazi dağılımına ilişkin bulunan Gini Oranının (0,3646), Türkiye'de farklı zaman ve bölgelerde yapılan çalışmalarla bulunan mülk arazi dağılımına ilişkin Gini Oranlarına göre, çok azda olsa, daha düşük olduğu, bölgedeki mülk arazi dağılımı dengesizliğinin diğer bölgelere nazaran daha az olduğu söylenebilir.

Tablo 3.1 İncelenen İşletmelerde Mülk Arazi Dağılımı ve Gini Oranı (%)

Arazi Genişlik Grupları(Da)	İşletme Sayısı			Mülk Arazi Genişliği		
	Adet	Kümülatif	%	Dekar	Kümülatif	%
1-10	7	7	7,78	56	56	0,91
11-20	5	12	13,33	92	148	2,40
21-30	6	18	20,00	154,8	302,8	4,92
31-40	11	29	32,22	397	699,8	11,36
41-50	15	44	48,89	719	1418,8	23,04
51-75	11	55	61,11	716,9	2135,7	34,68
76-100	17	72	80,00	1422,8	3558,5	57,79
101-150	11	83	92,22	1303,4	4861,9	78,95
150-200	6	89	98,89	1046	5907,9	95,94
200+	1	90	100,00	250	6157,9	100,00
Gini Oranı			0,3646			
Ortalama Arazi Genişliği(da)			68,42			

Şekil 3.1 İncelenen İşletmelerde Mülk Arazi Dağılımına İlişkin Lorenz Eğrisi

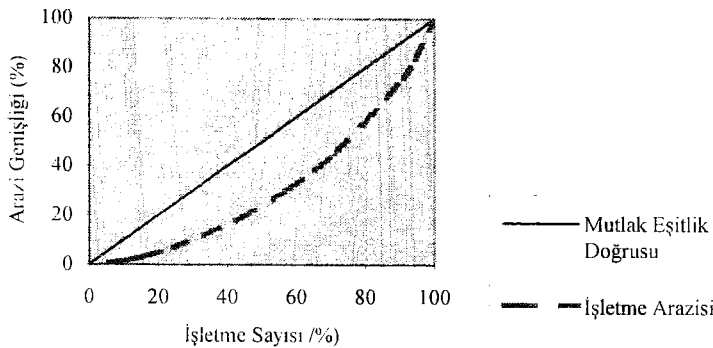
İncelenen işletmelerin işletme arazi dağılımlarının da, dengeli olmadığı ifade edilebilir. İşletmelerin %56,67'si toplam işletme arazisinin %29,85'ine sahip olduğu veya %43,33'ünün toplam arazinin %75,15'ine sahip olduğu görülmektedir. Bu dağılım eşitsizliğini matematiksel olarak ortaya koyan Gini Oranı 0,3677 olarak bulunmuştur.

Bu oran Tokat ilinde çalışma yapılmış diğer bölgeleri ile karşılaştırılacak olursa; Artova İlçesinde Gini

Oranı 0,3673 (Esengün, 1998) ve Erbaa İlçesi Ova Tarım İşletmelerinde ise 0,3965 (Akçay ve Ark., 1999) olarak bulunmuştur. Bu durum araştırma bölgesi ile komşu olan; coğrafi, sosyal, kültürel ve demografik benzerlikleri bulunan Artova Bölgesindeki tarım işletmelerinin dağılımında önemli benzerliklerin olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.2 İncelenen İşletmelerde İşletme Arazisi Dağılımı ve Gini Oranı (%)

Arazi Genişlik Grupları(Da)	İşletme Sayısı			Arazi Genişliği		
	Adet	Kümülatif	%	Dekar	Kümülatif	%
1-10	5	5	5,56	43	43	0,60
11-20	5	10	11,11	83	126	1,76
21-30	5	15	16,67	124,8	250,8	3,51
31-40	7	22	24,44	252	502,8	7,04
41-50	16	38	42,22	765	1267,8	17,74
51-75	13	51	56,67	865,5	2133,3	29,85
76-100	13	64	71,11	1110,4	3243,7	45,39
101-150	18	82	91,11	2192,7	5436,4	76,07
151-200	3	85	94,44	530	5966,4	83,48
200+	5	90	100,00	1180,5	7146,9	100,00
Gini Oranı		0,3677				
Ortalama Arazi Genişliği(da)		79,41				

Şekil 3.2 İncelenen İşletmelerde İşletme Arazisi Dağılımına İlişkin Lorenz Eğrisi

3.3.2 İncelenen İşletmelerde Gelir Dağılımı

Bu bölümde tarımsal gelir, toplam aile geliri ve kişi başına düşen toplam aile geliri incelenmiştir. İncelenen işletmelerde çeşitli gelir gruplarına göre işletme sayıları ve sağladıkları tarımsal gelirler Tablo 3.3'de sunulmuştur.

Bölgedeki incelenen işletmelerin ilk %26,67'lik dilimi toplam tarımsal gelirin %1,41'ine sahiptir. Bu durum bölgedeki tarımsal gelir dağılımındaki dengesizliği ortaya koymaktadır. Bu dağılım eşitsizliğini matematiksel olarak ortaya koyan Gini Oranı, 0,5002 olarak bulunmuştur. Tarımsal gelire ilişkin Lorenz Eğrisi (Şekil 3.3) de dağılımın dengesizliğini grafiksel olarak göstermektedir.

Araştırma bölgesi için bulunan bu değer, Türkiye'nin bazı bölgelerinde yapılan lokal çalışmalarla karşılaştırıldığında; araştırma bölgesinin tarımsal gelir dağılımı (Tokat İli Artova ve Erbaa Bölgeleri hariç)nin diğer bölgelere nazaran daha büyük olduğu ifade edilebilir. Nitekim;

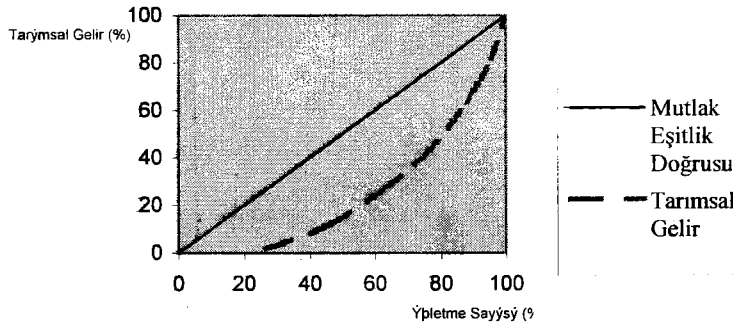
Ankara İli Elmadağ İlçesi Tarım İşletmelerinde, tarımsal gelirin dağılımına ilişkin Gini Oranı 0,4152 olarak bulunmuştur (Turgut, 1991). Kırşehir İli Merkez İlçesinde yapılan bir çalışmada, tarım işletmelerinde tarımsal gelirin dağılımına ilişkin Gini Oranı 0,3648 olarak bulunmuştur (Polat, 1994). İzlendiği gibi; bu iki farklı bölgede yapılan çalışmalardaki Gini Oranlarının, araştırma bölgesi için bulunan Gini Oranına göre (0,5002) oldukça düşük olduğu görülmektedir.

Ancak Tokat İli Artova İlçesi Tarım İşletmelerinde tarımsal gelirin dağılımına ilişkin yapılan bir çalışmada Gini Oranı 0,7207 (Esengün, 1998), yine Tokat İli Erbaa İlçesi Ova Tarım İşletmeleri için ise; bu oran, 0,5937 (Akçay ve Ark., 1999) olarak saptanmıştır.

Bu durum, gerek araştırma bölgesinde ve gerekse komşu bölge olarak bir çok benzerlikleri bulunan Artova Bölgesi ve gerekse Erbaa Ova Tarım İşletmeleri için bulunan sonuçlar doğrultusunda, her iki bölgede de tarımsal gelir dağılımında Türkiye'nin diğer bölgelerine göre önemli eşitsizliklerin olduğu söylenebilir.

Tablo 3.3 İncelenen İşletmelerde Tarımsal Gelir Dağılımı ve Gini Oranı(%)

Gelir Grupları (000 TL)	İşletme Sayısı			Toplam Tarımsal Gelir		
	Adet	Kümülatif	%	(000 TL)	Kümülatif	%
0-750 000	24	24	26,67	2719413	2719412,943	1,41
7500001-1500000	18	42	46,67	20429661	23149073,88	12,01
1500001-2250000	15	57	63,33	28977116	52126189,84	27,05
2250001-3000000	10	67	74,44	25113830	77240020,29	40,09
3000001-3750000	7	74	82,22	23615104	100855124,3	52,34
3750001-4500000	5	79	87,78	21251725	122106849,5	63,37
4500001-5250000	4	83	92,22	18872362	140979211,3	73,17
5250001-6000000	3	86	95,56	16957989	157937200	81,97
6 000 000+	4	90	100,00	34737876	192675075,8	100,00
Gini Oranı	0,5002					
Ortalama Tarımsal Gelir	2140834,2					

Şekil 3.3 İncelenen İşletmelerde Tarımsal Gelir Dağılımına İlişkin Lorenz Eğrisi

Gelir dağılımı araştırmalarında en önemli kriterlerden birisi, Toplam Aile veya Hane Halkı Geliridir. Çünkü bu gelir belirli bir dönemde hane halkının elde ettiği tüm gelirlerin toplamını ifade eder (Esengün, 1998). İncelenen işletmelerde toplam aile geliri dağılımı Tablo 3.4'de sunulmuştur.

İncelenen işletmelerde hanelerin %41,11'i toplam aile gelirinin %9,81'ine sahip olurken, geriye kalan %58,89'u toplam aile gelirinin %90,19'una sahiptirler. Bu dağılım eşitsizliğini matematiksel olarak ortaya koyan Gini Oranı 0,4714 olarak bulunmuştur.

Tablo 3.4 İncelenen İşletmelerde Toplam Aile Geliri Dağılımı ve Gini Oranı(%)

Gelir Grupları (000 TL)	İşletme Sayısı			Toplam Aile Geliri		
	Adet	Kümülatif	%	(000 TL)	Kümülatif	%
0-750 000	23	23	25,56	3916857	3916857,4	1,93
7500001-1500000	14	37	41,11	15981156	19898014	9,81
1500001-2250000	18	55	61,11	35361516	55259530	27,23
2250001-3000000	11	66	73,33	28629935	83889465	41,34
3000001-3750000	8	74	82,22	26809657	110699123	54,55
3750001-4500000	4	78	86,67	16858873	127557996	62,86
4500001-5250000	5	83	92,22	23665214	151223210	74,52
5250001-6000000	3	86	95,56	16957989	168181199	82,88
6 000 000+	4	90	100,00	34737876	202919075	100,00

Gini Oranı 0,4714
Ortalama Toplam Gelir 2254656,4

Türkiye’de hane halkı gelirinin dağılımı üzerine farklı zamanlarda yapılmış araştırmalar mevcuttur. Bu araştırmaların bir kısmı ülke genelinde bir kısmı da yöresel yapılmıştır.

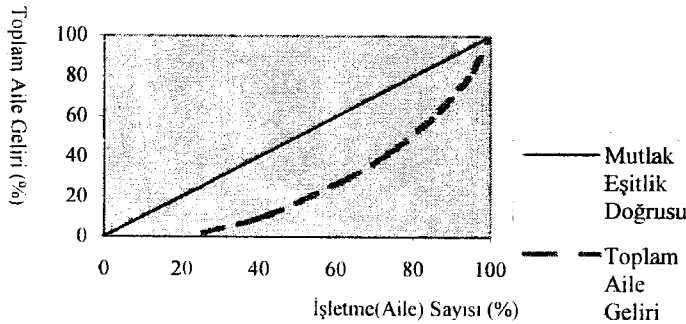
Ülke geneli için yapılan çalışmalarda aile gelir dağılımına ilişkin Gini Oranları; 1963’de 0,557 (Korkut, 1963), 1968’de 0,5648 (Bulutay ve Ark., 1971), 1973’de 0,51 (Anonim, 1976), 1986’da 0,47 (Anonim, 1986), 1987’de 0,4378 (Anonim, 1990), 1994’de 0,414 (Anonim, 1997) olarak belirlenmiştir.

Bazı lokal araştırmalarda da, toplam aile gelirine ait Gini Oranı; 1991 yılında Ankara İli Elmadağ İlçesi Tarım İşletmeleri için 0,4375 (Turgut, 1991), 1994 yılında

Kırşehir İli Merkez İlçesi Tarım İşletmeleri için 0,3321 (Polat, 1994), Tokat İli Artova İlçesi için 0,5420 (Esengün, 1998) ve Tokat İli Erbaa Ova Tarım İşletmelerinde ise 0,5565 (Akçay ve Ark., 1999) olarak tespit edilmiştir.

Bu sonuçlara göre; araştırma bölgesinde toplam aile geliri dağılımındaki dengesizliğin, Tokat İli Artova ve Erbaa Bölgeleri hariç olmak üzere, Türkiye geneli ve diğer bölgelere göre daha fazla olduğu görülmektedir.

Toplam aile gelirine ilişkin Lorenz Eğrisi (Şekil 5.4) de dağılımın dengesizliğini grafiksel olarak göstermektedir.

Şekil 3.4 İncelenen İşletmelerde Toplam Aile Geliri Dağılımına İlişkin Lorenz Eğrisi

Fert başına düşen gelir düzeyi, ülkenin ekonomik yapılarını karakterize eden önemli bir göstergedir. Ülkedeki sosyal huzurun temeli, fert başına düşen aile gelirinin hem yeterli olması ve hem de dengeli bir şekilde dağılım göstermesine bağlıdır (Esengün, 1998).

Araştırma bölgesindeki incelenen işletmelerde fert başına düşen aile gelirlerine ait dağılım incelenmiş ve çeşitli gelir gruplarına göre fert sayıları ve kişi başına düşen aile gelirleri Tablo 3.5’de sunulmuştur.

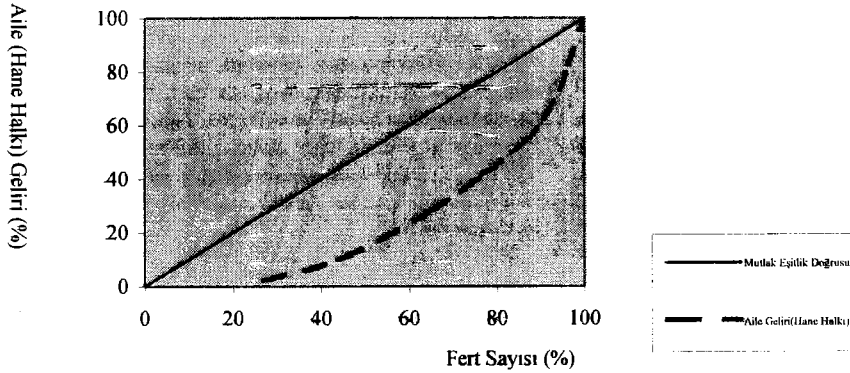
Araştırma bölgesindeki işletmelerde fert başına düşen aile gelirlerine ait dağılım incelenmiş ve bireylerin

%38,88’i toplam gelirin %9,81’ine sahip olurken, geriye kalan %61,12’si toplam gelirin %90,19’una sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlar kişi başına aile gelirinin, dengeli bir dağılım göstermediği sonucunu ortaya çıkartmakta ve hesaplanan Gini Oranı (0,4511)’da bunu desteklemektedir.

Kişi başına düşen aile gelirine ilişkin Lorenz Eğrisi (Şekil 3.5) de sunulmuştur. Şekilden de izlenebileceği gibi dağılımın dengesizliği grafiksel olarak gösterilmektedir.

Tablo 3.5 İncelenen İşletmelerde Kişi Başına Düşen Aile Geliri Dağılımı ve Gini Oranı(%)

Gelir Grupları (000 TL)	Aile Fertleri			Kişi Başına Düşen Aile Geliri		
	Adet	Kümülatif	%	(000 TL)	Kümülatif	%
0-75000	142	142	22,72	3916857	3916857,4	1,93
75001-150000	101	243	38,88	15981156	19898014	9,81
150001-225000	131	374	59,84	35361516	55259530	27,23
225001-300000	70	444	71,04	28629935	83889465	41,34
300001-375000	66	510	81,60	26809657	110699123	54,55
375001-450000	28	538	86,08	16858873	127557996	62,86
450001-525000	35	573	91,68	23665214	151223210	74,52
525001-600000	29	602	96,32	16957989	168181199	82,88
600000+	23	625	100,00	34737876	202919075	100,00
Gini Oranı	0,4511					
Ortalama Kişi Başına Aile Gelir	324670,5					

Şekil 3.5 İncelenen İşletmelerde Kişi Başına Düşen Aile Gelirinin Dağılımına İlişkin Lorenz Eğrisi

Araştırma bölgesi için hesaplanan kişi başına düşen aile geliri dağılımı ile ilgili Gini Oranları ile diğer bazı bölgeler için yapılmış araştırmalarda hesaplanan Gini Oranları, Ankara İli Elmadağ İlçesi için 0,3976 (Turgut, 1991), Kırşehir İli Merkez İlçesi için 0,3498 (Polat, 1994), Tokat İli Artova İlçesi için 0,4640 (Esengün, 1998) ve Tokat İli Erbaa İlçesi için ise 0,5362 ile karşılaştırıldığında, araştırma bölgesindeki dengesizliğin Tokat İli Artova ve Erbaa Bölgeleri haricindeki diğer bölgelere nazaran daha yüksek olduğu belirtilebilir.

4. Sonuç

Araştırma sonuçlarına göre bölgede işletmeler ortalaması itibarıyla; toplam brüt-marjın-%82,41'i tarla ürünlerinden, %17,29'u hayvansal ürünlerden, %0,30'u ise bağılıktan oluştuğu tespit edilmiştir. Araştırma bölgesinde incelenen işletmelerde, işletmeler geneli itibarıyla ortalama tarımsal gelir 2 140 834 200 TL (5 843,25 \$) olarak tesbit edilmiştir. Bu gelirin dağılımını gösteren Gini Oranı 0,5002'dir. Toplam aile geliri 2 254 656 400 TL (6 153,92 \$) olup Gini Oranı 0,4714'dir. Kişi başına düşen aile geliri 324 670 500 TL (886,16 \$) olup Gini Oranı ise 0,4511 olarak bulunmuştur. Araştırma bölgesindeki işletmelerin ortalama mülk arazi genişliği 68,42 dekar ve Gini Oranı 0,3646; işletme arazisi

genişliği 79,41 ve Gini Oranı ise 0,3677 olarak saptanmıştır.

Araştırma alanında gelir düzeyini yükseltmek için şu önlemler alınmalıdır:

Tarımsal gelirin büyük bir kısmı bitkisel üretimden elde edilmektedir. Yöredeki bitkisel üretim ürün deseni sulanabilen ve kuru tarım alanlarında farklılık göstermektedir. Sulanabilen alanlarda tarımsal gelirin büyük bir kısmı şekerpancarı bitkisinden sağlanmaktadır. Şekerpancarı aynı arazide dört yılda bir üretime geldiğinden veya toplam sulanan alanların bir üretim döneminde en fazla ¼'ünde şekerpancarı tarımı yapılabildiğine göre geriye kalan ¾'ünde sırık domates gibi brüt marjı yüksek ürünler veya hububattan sonra arazinin daha aktif kullanılmasını sağlayan II. Ürün üretimine yönelik ürünler, örneğin japon turpu gibi, yetiştirilerek tarımsal gelirin artırılması yoluna gidilebilir. Bu bağlamda işletmelerde bitkisel ve hayvansal üretim dalları topluca düşünülerek yine sulanan arazilerde ikinci üretim olarak silajlık mısır gibi hayvansal üretimin yem ihtiyacını karşılamaya yönelik ürünler düşünülebilir. Kuru tarım alanlarında ise özellikle marjinal alanlarda dekara verimi 350 kg/da aşağıya düşmeyen, Tokat ve çevre illeri için yeni bir hububat türü konumunda olan, daneleri diğer hububat türlerine göre besin değeri daha zengin, kaba yem olarak kullanılabilen sap ve saman miktarı diğer

türlere göre fazla olan, buğday-çavdar melezi olarak geliştirilmiş, tritikale bitkisi kuru alanlarda ve marjinal arazilerde üretim desenine katılarak, üreticinin hem bitkisel üretim ve hem de hayvansal ürün üretim dalları açısından tarımsal gelir artırılarak, risk payı da azaltılabilir.

Üreticiler ürünlerini daha iyi değerlendirmesi, tarımsal girdileri piyasa şartlarından daha ucuz ve yeterli miktarda elde edebilmeleri için örgütlenmenin yaygınlaştırılması ve daha aktif bir yapıya getirilmesi gerekmektedir.

Bölge tarım işletmelerinde, araştırma bulguları bölümünde görüleceği gibi, atıl, kullanılmayan büyük bir aile işgücü mevcuttur. Bu işgücünün değerlendirilmesi için; gerek devlet, gerek bu bölgeden tarımsal ham madde sağlayan özel kuruluşlar ve gerekse bölgede mevcut veya kurulacak olan üretici örgütleri tarafından, yapılacak yatırımlar bölgedeki işgücü potansiyelini istihdam ederek, işletme gelirleri artırılabilir.

Ülkemizin genelinde olduğu gibi araştırma bölgesinde de pazarlama kanallarında sorunlar yaşanmaktadır. Bu kanallarda, üreticinin sırtından para kazanan ve özellikle sermaye sıkıntısı çeken küçük üreticileri hedef kitle seçen, tefeciler aktif bir şekilde faaliyet göstermektedir. Bu durumun önlenmesi için Hal Kanunu'nun yeniden düzenlenmesi, buna ilave olarak Ürün Borsalarının kurularak tarım ürünleri piyasalarının şeffaflaşmasının sağlanması ve Ziraat Bankası gibi çiftçiyi destekleyen kuruluşların çiftçi şartlarına uygun koşullarda kredi politikalarını gözden geçirmeleri bölgedeki gelir dağılımının iyileştirilmesine yönelik bir çalışma olarak görülebilir.

Araştırma yöresinin tarihi zenginlikleri, iç ve dış turizm aktiviteleri açısından çok önemlidir. Bu bağlamda bölge turizmini hareketlendirmek için gerek devlet kuruluşları ve gerekse özel teşebbüsler harekete geçerek, bölge halkı için yeni iş alanları ve istihdam imkanları sağlanabilir.

Kaynaklar

- Açıl, A., F., 1956. Samsun İli Tütün İşletmelerinde Rantabilite, 1950-51, Ankara Üniversitesi Basımevi, S:19, Ankara.
- Akçay, Y., Akay, M., 1999. "Tokat-Erbaa Ovası Tarım İşletmelerinin Sosyo-Ekonomik Yapısı Ve Faaliyet Sonuçları". GOÜ, Ziraat Fak. Yayınları, No:35, Araştırma Seri No:12, Tokat.

- Akçay, Y., Akay, M., Esengün, K., 1999. "Türkiye Tarımında Gelir Dağılımı Ve Tokat-Erbaa Örneği", Ekin Dergisi, Temmuz-Eylül 1999, Sayı:3, Sayfa: 77-83, ISSN-1301-515x, Ankara.
- Anonim, 1976. Gelir Dağılımı Araştırması, DPT, Sosyal Planlama Dairesi Araştırma Şubesi, Yayın No:1495-Spt:290, Ankara.
- Anonim, 1986. TÜSİAD, Türkiye'de Hane Geliri, Hane Halkı Harcamaları Ve Hayat Standartı. Türkiye'de Sosyo-Ekonomik Öncelikler, Hane Gelirleri, Harcamaları Ve Sosyo-Ekonomik İhtiyaçları Üzerine Araştırma Dizisi, Cilt II, Yayın No:TÜSİAD-T/86,92, İstanbul.
- Anonim, 1990. DİE, 1987 Gelir Dağılımı Hanehalkı Geliri Ve Tüketim Harcamaları Anketi Sonuçları, DİE, Yayın No:1441, Ankara.
- Anonim, 1997. DİE, 1994 Hanehalkı Geliri Dağılımı Anketi Sonuçları, Türkiye- Kent-Kır Ve Bölgelere Göre %20, %10, %5 Ve %1'lik Gelir Dağılımı, DİE, Yayın No:2049, ISBN 975-19-1819-7, Ankara.
- Anonim, 2000. Türkiye İstatistik Yıllığı 1999, DİE Yayınları, No:2212,ISSN 0259-5338, Ankara.
- Bulutay, T.S, Timur, S., Ersel, H., 1971. Türkiye'de Gelir Dağılımı 1968, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:325, Ankara
- Çiçek, A., Erkan, O., 1996. Tarım Ekonomisinde Araştırma Ve Örnekleme Yöntemleri, GOÜ. Ziraat Fakültesi Yayın No:12. Ders Notları Serisi:6, Tokat.
- Esengün, K., 1998. "Tokat İli Artova İlçesi Tarım İşletmelerinde Gelir Dağılımı Üzerine Bir Araştırma", GOÜ. Ziraat Fakültesi Yayınları No:30, Araştırma Serisi No:9, Tokat.
- Korkut, S., 1963. Türkiye'de Gelir Dağılımı Konusunda Yapılmış Araştırmalar, DPT Sosyal Planlama Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- Polat, İ., 1994. "Kırşehir İli Merkez İlçesi Tarım İşletmelerinde Gelir Dağılımı". Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Turgut, H., T., 1991. "Ankara İli Elmadağ İlçesi Tarım İşletmelerinde Gelir Dağılımı Ve Gelir-Tüketim İlişkisi Üzerine Bir Araştırma", Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.